

پاسخ به شبهات کتاب نقد قرآن سها در مورد همسر گزینی

پیامبر ﷺ با رویکرد کلامی - تاریخی و تفسیری

ملیحه خواجوی^۱

فهیمة اکبرزاده^۲

زهرا عباسی^۳

سیدمصطفی احمدزاده^۴

چکیده

در طول تاریخ، شبهات بسیاری بر سیره اخلاقی پیامبر اکرم ﷺ وارد شده تا از این طریق، اعتقادات مسلمانان تضعیف و تهدید شود. به همین دلیل لازم است به این شبهات و به‌ویژه شبهات معاصر که بر سیره عملی پیامبر اکرم ﷺ وارد شده، پاسخی عقلانی و صحیح داده شود تا چراغ راه مسلمانان گردد. از آنجا که بخشی عمده از این شبهات در کتاب نقد قرآن سها گردآوری شده است، نقد و بررسی آن می‌تواند پاسخ جامعی به شبهات مزبور باشد. این تحقیق به شیوه تاریخی، کلامی و تفسیری به شبهات ناظر بر شیوه‌های مختلف همسرگزینی پیامبر به صورت خواستگاری، ازدواج با دختر نابالغ، ازدواج با همسر پسرخوانده، ازدواج با همسرانی که خود را به پیامبر ﷺ هبه کردند و ازدواج با همسرانی که برده و اسیر جنگی بودند، پاسخ می‌دهد. نظر به اینکه یکی از مهمترین علل بروز این شبهات، نقل‌های متشتت و متناقض و برداشت‌های مغرضانه و دور از ساحت پیامبر ﷺ در بعضی از کتب تاریخ و سیره و تفسیر و غیره بوده است، این تحقیق با استفاده از تفسیر صحیح آیات وحی، ادله تاریخی دور از هرگونه ضعف سند، ادله عقلی دال بر عصمت و علم پیامبر ﷺ و مبانی توحیدی سیره ایشان و حیانی بودن قرآن، سیره پیامبر ﷺ را از این شبهات منزه می‌کند.

کلیدواژه‌ها: پیامبر اسلام، شبهه، سیره، همسر گزینی، نقد قرآن، دکتر سها.

۱. کارشناسی ارشد و طلبه سطح سه رشته اخلاق و تربیت اسلامی.
۲. سطح سه حوزه علمیه خراسان.
۳. سطح سه حوزه علمیه خراسان.
۴. عضو هیئت علمی پژوهشکده اسلام تمدنی.

مقدمه

مبارزه با اسلام از ابتدای بعثت پیامبر ﷺ آغاز گردیده و تاکنون نیز ادامه دارد. یکی از روش‌های مبارزه دشمن، ترویج شبهات علیه قرآن و آورنده آن است که امروزه به منظور تضعیف اعتقادات مسلمانان شدت گرفته است. در این راستا کتابی با عنوان نقد قرآن از فردی که خود را دکتر شها معرفی می‌کند، در فضای مجازی منتشر گردیده است. اگر چه شبهات این کتاب از زمان بعثت پیامبر ﷺ و نزول قرآن کریم، بارها توسط مخالفان و دشمنان در قالب‌ها و زبان‌های مختلف و با اهداف و انگیزه‌های گوناگون بیان شده، اما تجمیع تمام آن‌ها در این کتاب از ویژگی‌های مهم آن به شمار می‌رود. از آنجا که دفع شبهات این کتاب، پاسخ جامعی به شبهات این موضوع برشمرده شود، پاسخ‌گویی به شبهات این کتاب محور این مقاله قرار گرفته است.

- پیشینه

گزارش‌های تاریخی مبسوطی درباره همسرگزینی پیامبر اکرم ﷺ در منابع دست اول و کهن تاریخ اسلام و سیره پیامبر اکرم ﷺ همچون سیره ابن اسحاق، السیره النبویه ابن هشام، المغازی واقدی و تاریخ طبری آمده است. در عصر حاضر نیز بعضی از محققین با تحلیل گزارش‌های تاریخی و تفسیر آیات قرآن کریم و به کمک شواهد و قرائن تاریخی عصر نزول و فرهنگ جاهلی، تلاش کرده‌اند به برخی از شبهات مطرح شده در این زمینه، پاسخ دهند. سید جعفر مرتضی عاملی در کتاب الصحيح من السیره النبویه الاعظم، افزون بر سبک ویژه در سیره‌نگاری که بر آموزه‌های کلامی و نقد و ارزیابی حدیث در حوزه تاریخ مبتنی است، اصول و مبانی راهبردی نوینی به خواننده ارائه می‌دهد و دیدگاه‌های ابتکاری ارزشمندی درباره همسرگزینی پیامبر اکرم ﷺ در اختیار وی می‌گذارد. موسوعه التاریخ الاسلامی (تاریخ تحقیقی اسلام) از محمد هادی یوسفی غروی نیز با استدلال و منطق و روش علمی تحقیق در علم تاریخ، شبهات بسیاری را که درباره اسلام و قرآن و به ویژه شخصیت والای پیامبر اکرم ﷺ ایجاد شده را در جای مناسب با استدلال و برهان و به‌ویژه با استفاده از خود قرآن، پاسخ داده است. محمد حسن قدردان قراملکی در کتاب پاسخ شبهات کلامی (دفتر سوم درباره «پیامبر اعظم ﷺ»)، با رویکردی کلامی - تاریخی هم به شبهات ناظر به سیره نظری و هم شبهات ناظر به سیره عملی

آن حضرت پاسخ داده است. جمعی از نویسندگان در فصل هفتم کتاب کشف نیرنگ و رد بهتان در پاسخ به نقد قرآن نیز در پاسخ به کتاب دکتر سها در نقد قرآن، شبهات مطرح شده درباره پیامبر را با نگاهی مدافعه گرایانه، به ویژه از بُعد تفسیری و با نگاه به آیات دیگر قرآن نقد کرده اند. محمدعلی رضایی اصفهانی هم از جمله محققینی است که در فصل دوم کتاب پاسخ به شبهات قرآنی به دو مورد از شبهات مربوط به پیامبر (انتساب آیات قرآن به پیامبر و یک مورد همسرداری پیامبر صلی الله علیه و آله) پاسخ داده است. تبیین های مفسران و قرآن پژوهان در تفاسیر، ذیل آیات مربوط به همسرگزینی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز بخشی از پیشینه این پژوهش به شمار می آید.

- روش تحقیق

در این پژوهش تلاش شده به شبهات مطرح شده از سوی دکتر سها در زمینه آیات مربوط به همسرگزینی پیامبر صلی الله علیه و آله با بهره گیری از روش تاریخی (با تکیه بر مستندات محکم تاریخی) و با استفاده از روش کلامی (با اثبات عصمت و تنزیه مقام پیامبر صلی الله علیه و آله از هر گونه رجس و پلیدی) و با روش تفسیر قرآن به قرآن، پاسخ داده شود.

- کاربرد اصطلاح «نقد» برای قرآن کریم

دکتر سها، فصل هفتم از کتاب خود با عنوان «محمد در قرآن» را به نقد آیات مربوط به سیره عملی پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله، در راستای تخریب آن وجود مقدس اختصاص داده است. نکته حائز اهمیت این است که ایشان در عنوان کتاب خود، واژه «نقد» را برای قرآن کریم به کار برده است، در حالی که اصطلاح «نقد» در مورد قرآن که وحی الهی و معجزه است، کاربرد ندارد. محققین در پژوهش های خود درباره قرآن از واژگانی مانند تفکر، تدبر، پرسش، تفسیر، تبیین، تأویل و تطبیق استفاده می کنند که نشانه شناخت، ادب و اخلاق است و قرآن نیز از آغاز نزول، انسان ها را بدان ها برای فهم کتاب تکوین و کتاب تدوین و تشریح فرا خوانده است.

کاربرد «نقد» در مورد قرآن بیانگر این است که ناقد، وحی را نشناخته یا شناخته اما نخواسته به تفسیر و تبیین درست آن و عمل به مقتضای آن اکتفا کند. سها با آوردن کلمه «نقد» در عنوان کتابش، به نقد عمومی (غیر تخصصی)، منفی و تخریبی، با استدلال نادرست و مبتنی بر مبانی و اصول ضعیف و منابع ناقص و اسرائیلیات پرداخته است و از ابتدا کوشیده به شیوه جدلی تفکر

زمینی و بشری بودن قرآن و نسبت آن به خود پیامبر مکرم اسلام صلی الله علیه و آله را به مخاطب القاء نماید. در واقع، وی با جمع‌آوری عمده مغالطات و شبهات آمیخته با نسبت‌ها و تهمت‌های ناروای هزار و پانصد ساله در حوزه‌های اندیشه و اعتقاد، اخلاق و احکام، و در ابعاد مختلف (ساختاری، علمی، ادبی، فکری، سیاسی، حقوقی، اقتصادی...) که به بسیاری از آنها در کتاب‌های علوم قرآن و تفاسیر معتبر به خصوص شیعی پاسخ داده شده، کوشیده مغالطات، شبهات، نسبت‌ها و تهمت‌ها را با اهداف و انگیزه‌های پیدا و پنهان در قالب ادبیات امروزی با ظاهری دلسوزانه و در سطح عمومی و وسیع زنده کند (کاویان، ۱۳۹۹/۰۶/۱۹).

۱. شبهه تعدد همسران پیامبر صلی الله علیه و آله

یکی از مهمترین شبهات وارده بر سیره عملی پیامبر صلی الله علیه و آله، مربوط به سیره خانوادگی و تعدد همسران آن بزرگوار است که از جانب مستشرقان بسیار مورد انتقاد قرار گرفته، تا جایی که آن را دلیل بر شهوترانی و میل جنسی شدید پیامبر مکرم اسلام صلی الله علیه و آله دانسته‌اند. سها نیز با همین دیدگاه به نقد آیاتی پرداخته که مربوط به همسران پیامبر بوده و آنها را شاهی بر ساختگی بودن قرآن از جانب پیامبر صلی الله علیه و آله در راستای رسیدن به امیال نفسانی خود قرار داده است و ایشان را در حد دیگر پادشاهان که دارای حرمسرا بوده‌اند، تقلیل می‌دهد.

سها معتقد است پیامبر صلی الله علیه و آله بر اساس آیه ۵۰ سوره احزاب، مقدمات حرمسرای کامل که هر پادشاهی آرزویش را می‌کند، برای خود مهیا نموده است: «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحَلَّلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ الَّتِي آتَيْتَ أَجُورَهُنَّ وَ مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَ بَنَاتِ عَمَّتِكَ وَ بَنَاتِ خَالِكَ وَ بَنَاتِ خَلَّتِكَ الَّتِي هَاجَزْنَ مَعَكَ وَ امْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبْتَ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَ كَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا.» (سها، بی تا: ۴۱۹)

شبهاتی که وی در این قسمت مطرح می‌کند عبارتند از:

۱. «در این آیه، محمد صلی الله علیه و آله از قول خدا، تقریباً تمام زنان (بجز خویشان درجه یک) را بر خود حلال کرده است به هر تعداد و به هر مدت و در انتهای این آیه از قول خدا آورده است که این

همه را بر تو حلال کردیم تا تو دچار مشکل نباشی. یعنی هدف خدا آن است که مبادا محمد در ارضای شهوتش دچار کوچکترین مشکلی شود، مبادا زنی را بخواهد و نتواند تصاحب کند.»

۲. (وقتی آیه ی فوق نازل شد، عایشه به محمد صلی الله علیه و آله گفت: «ان الله يسارع لك في هواك: خدا سریع است در برآوردن تمایلات تو») که موید سخنی است که قبلاً گفتیم که «در قرآن، خدا کارگزار حرمسرای محمد است، تا انواع زنان و کنیزان زیاروی را برای شهوت جنسی سیری ناپذیر محمد صلی الله علیه و آله تأمین کند و مشکلات او و زنانش را حل کند.

۱-۱. دیدگاه تاریخی

الف. پیامبر صلی الله علیه و آله پیشنهاد سران قریش مبنی بر انعطاف در تبلیغ توحید در عوض تزویج هر کدام از زنان و دوشیزگان زیبا را که متمایل باشد، به کلی رد کرد (سبحانی، ۱۳۸۵: ۲۶۹/۱). آیا انسان هوسران چنین پیشنهادی را رد می کند؟

ب. آن حضرت ۹ تا سن ۲۵ سالگی در جامعه‌ای پر از فساد، هیچ گونه ارتباط جنسی نداشته و در طهارت کامل زیسته است. تاریخ نویسان منصف و بی طرف اعم از مسلمان و مسیحی نوشته اند که ازدواج های رسول خدا صلی الله علیه و آله برای هوای نفس نبوده است؛ زیرا اگر چنین بود، آن حضرت در سن ۲۵ سالگی که دوران شور و هیجان جوانان است و افکار آنان را چیزی جز برخورداری از همسری جوان و شاداب مشغول نمی سازد، با خدیجه، بانویی ۴۰ ساله که نشاط و جوانی خود را از دست داده بود، ازدواج نمی کرد. حضرت محمد صلی الله علیه و آله، ۲۵ سال با خدیجه علیها السلام در کمال صفا و صمیمیت زندگی کرد (عزیزی علویجه، مهر و شهریور ۱۳۸۵). آیا ممکن است کسی شهوتران باشد و هیچ مانعی هم برای زن گرفتن وجود نداشته نباشد، با یک زن، آن هم زنی سن بالا زندگی کند؟ با وجود اینکه گرفتن چندین زن جزء رسوم آن زمان بود.

ج. مردانی که به بهره مندی از زنان می اندیشند، تلاش می کنند با تهیه لباس و توسعه آسایش و هزینه کردن اموال، دل آنان را به دست آورند. اما پیامبر صلی الله علیه و آله در سال نهم هجری که گسترش اسلام، وضع اقتصادی مسلمانان را بهبود بخشیده بود، وقتی همسرانش از او لباس و وسائل بهتر طلب کردند، یک ماه از همه آنان کناره گرفت و پس از گذشت یک ماه، به دستور خداوند ایشان را مخیر ساخت تا میان آسایش و رفاه دنیا و زندگی با پیامبر صلی الله علیه و آله یکی را برگزینند. آنان که

از درخواست‌های مادی خود پشیمان شده بودند، زندگی با پیامبر ﷺ را برگزیدند (احزاب / ۲۸).
 د. در برخی کتب حدیثی آمده است: «پیامبر ﷺ با زنان متعددی ازدواج کرد، در حالی که تنها مراسم عقد انجام شد و هرگز با ایشان آمیزش نکرد؛ حتی در مواردی تنها به خواستگاری بعضی از زنان قبائل قناعت نمود.» (مجلسی، ۱۳۶۳: ۱۹۱/۲۲) این قبایل به همین قدر خوشحال بودند و مباحثات می‌کردند که زنی از قبیله آنان به نام همسر پیامبر ﷺ نامیده شده و این افتخار برای آنان حاصل گشته و به این ترتیب رابطه و پیوند اجتماعی آنها با پیامبر ﷺ محکم‌تر و در دفاع از او مصمم‌تر می‌شدند (مجلسی، ۱۳۶۳: ۱۹۲/۲۲). در حالی که انسان شهوتران به این بسنده نمی‌کند.

ه. پیامبر ﷺ در برهه‌ای از زمان همسران متعدد اختیار نمود که حکومت نوپای دینی شکل گرفته و جنگ‌های متعدد و طاقت‌فرسا بر ایشان و جامعه اسلامی تحمیل شده بود. در این شرایط ایشان فرصتی برای مسائل داخلی زندگی نداشت و از همه چیز خود برای حفظ اسلام و جامعه اسلامی گذشته بود، در حالی که پادشاهان هوسران همه چیز را برای حفظ منافع شخصی خود می‌خواهند.

و. پیامبر اسلام ﷺ میان شمار زیادی از صحابه زندگی می‌کرد و تمام حرکات و منس و کنش ایشان زیر نظر صحابه بود. با این حال، یک مورد در تاریخ بیان نشده که احدی از صحابه در مورد تعدد همسران پیامبر ﷺ اعتراض یا انتقاد کرده باشد؛ گویا حکمت این تعدد همسران برای صحابه روشن و مشخص بوده است. اگر صحابه و یا منافقین احساس می‌کردند پیامبر ﷺ با هدف شهوترانی دست به این اقدام زده، به طور یقین سخن به طعن و اعتراض می‌گشودند، ولی این طعن و اعتراض، به ویژه از ناحیه دشمنان در تاریخ مشاهده نمی‌شود و گویا این تعدد زوجات برای آنها موجب و مقبول بوده است (مجلسی، ۱۳۶۳: ۱۹۱/۲۲).

۱-۲. دیدگاه کلامی

پیامبر خدا ﷺ بر اساس عصمت از هرگونه گناه و شهوترانی مبرا است. متکلمان شیعه به عصمت مطلق پیامبران اعتقاد دارند. آنها صدور گناه، خواه کبیره و خواه صغیره، در تمام عمر پیامبران را ممتنع می‌دانند و بر این مدعای خودشان، ادله عقلی اقامه کرده‌اند.

الف. خواجه نصیرالدین طوسی می گوید: «پیامبر باید معصوم باشد تا مورد وثوق و اعتماد باشد و در نتیجه، غرض نبوت حاصل شود.» (حلی، ۱۴۲۷: ۳۴۹) علت این عصمت را چنین بیان می کنند که امت به پیروی پیامبران در اقوال و افعال مأمورند و اگر فعل آنها معصیت باشد، پیروی آنها جائز نیست یا باید قائل شویم هم متابعت آنها واجب است، چون پیغمبرند و هم مخالفت واجب است، چون گناهکارند. دیگر آنکه اگر پیغمبر گناه کند باید او را نهی کرد و عمل او را منکر شمرد، با آنکه رد پیغمبر و آزار او جائز نیست (شعرانی، بی تا: ۴۸۶).

ب. ایشان، افزون بر وظیفه تعلیم و راهنمایی، وظیفه تربیت و راهبری را نیز بر عهده دارند که چنین مقامی، شایسته کسانی است که خودشان به عالی ترین مدارج کمال انسانی رسیده باشند و دارای کامل ترین ملکات نفسانی؛ همچون ملکه عصمت باشند. افزون بر این، اساساً نقش رفتار مربی در تربیت دیگران، مهمتر از نقش گفتار اوست و کسی که از نظر رفتار، نقایص و کمبودهایی داشته باشد، گفتارش نیز بر مخاطب خود تأثیر مطلوب نمی گذارد. بنابراین، می توان از این دلیل عقلی بر لزوم عصمت پیامبران، این گونه نتیجه گیری کرد که هدف الهی از بعثت پیامبران به عنوان مربیان جامعه زمانی به شکل کامل تحقق می یابد که ایشان از هرگونه لغزش در گفتار و کردار، مصون باشند. در نتیجه هوترانی و هوسبازی از ساحت پاک پیامبر مکرم اسلام صلی الله علیه و آله که در اوج قله انسانیت، کمال و تقوا قرار دارد و دارای عصمت مطلق می باشد، دور است.

۱-۳. دیدگاه تفسیری

الف. شرایط پیامبر به عنوان منادی اسلام و رهبر حکومت اسلامی که علیه شرک و خرافه پرستی قیام کرده و همه قبایل و اقوام علیه او متحد شده اند، با دیگران متفاوت است و باید از تمام شیوه ها و شگردهای موجود از جمله ایجاد رابطه خویشاوندی از طریق ازدواج با قبائل مختلف، برای شکستن این اتحاد نامقدس دشمنان استفاده کند. بنابراین می توان گفت هدف از این احکام برداشتن قسمتی از محدودیت ها و مشکلات از دوش پیامبر صلی الله علیه و آله است، یعنی ازدواج پیامبر صلی الله علیه و آله با زنان متعدد و مختلف برای حل یک سلسله مشکلات اجتماعی و سیاسی در زندگی او بوده است (مکارم شیرازی، ۱۳۸۵: ۳۸۱/۱۷).

ب. ازدواج‌های پادشاهان در برخی موارد به دلایل سیاسی صورت می‌گرفت، اما واقعیت این است که تشکیل حرمسرا غالباً بر اساس هوا و هوس بود. اما سن بالای پیامبر هنگام ازدواج‌های متعدد از یک سو و شرایط خاص سنی و قبیله‌ای این زنان از سوی دیگر نشان می‌دهد که دست کم در بسیاری از موارد این ازدواج‌ها جنبه سیاسی داشته است (ابوالقاسم زاده و کاظم نژاد، ۱۳۸۵) و در موارد دیگر نیز برخی ازدواج‌های ایشان مانند ازدواج با «زینب»، برای شکستن سنت جاهلی بوده و بعضی دیگر برای کاستن از دشمنی، یا طرح دوستی و جلب محبت اشخاص و یا اقوام متعصب و لجوج صورت گرفته است. این قراین نشان می‌دهد پیامبر صلی الله علیه و آله در پی جاذبه‌های جنسی و هوا و هوس و شهوت‌رانی نبوده است (مکارم شیرازی، ۱۳۸۵: ۴۰۲/۱۷).

ج. خداوند شیوه‌های همسرگزینی پیامبر صلی الله علیه و آله را در آیه ۵۰ سوره احزاب بدین شکل بیان کرده است: زنان غیرخویشاوند که مهریه ایشان پرداخت شد، زنان با فضیلت (طبرسی، ۱۳۹۰: ۲۷۸/۱) از خویشان‌دان که با وی مهاجرت کردند^۲، کنیزانی که خداوند از طریق غنائم و انفال به او بخشیده، (طبرسی، ۱۳۶۰: ۱۴۷/۲۰)^۳، زنانی که خود را بدون مهر به پیامبر صلی الله علیه و آله بخشیدند (که اینگونه زنان تنها خواهان کسب افتخار معنوی بودند که از طریق ازدواج با پیامبر ص برای آنها حاصل می‌شد) (مکارم شیرازی، ۱۳۸۵: ۳۸۰/۱۷). سپس فلسفه این احکام مخصوص پیامبر صلی الله علیه و آله در انتهای آیه چنین تبیین می‌شود: «این به خاطر آن است که مشکل و حرجی (در ادای رسالت) بر تو نبوده باشد»: «لِکَیْلَا یُکُونَ عَلَیْکَ حَرَجٌ». این جمله در واقع ناظر بر این است که پیامبر صلی الله علیه و آله شرایطی متفاوت با دیگران دارد و همین سبب تفاوت در احکام شده که نشانگر حل یک سلسله مشکلات اجتماعی و سیاسی از طریق این ازدواج‌ها می‌باشد (مکارم شیرازی، ۱۳۸۵: ۳۸۱/۱۷). حکمت این ازدواج‌ها با در نظر گرفتن اینکه هیچ یک از ازدواج‌های پیامبر صلی الله علیه و آله با قبائل انصار نبوده بیش از بیش آشکار می‌گردد. چه زنان بیوه انصار در حالیکه در خانه و آشیانه فامیلی خود بوده‌اند هیچ نیازی به سرپرستی یا مساعدت در امر معیشت نداشته‌اند (عسگری، ۱۳۹۰: ۷۲/۱).

۱. دختران عمو و عمه‌ها و دختران دایی و خاله‌های پیامبر که با ایشان مهاجرت کرده‌اند.
۲. یا به این دلیل که در آن روز هجرت دلیل بر ایمان بوده، یا این که هجرت امتیاز بیشتری به آنها می‌دهد.
۳. از انفال صفیه و جویرییه بودند که پیغمبر صلی الله علیه و آله آنها را آزاد و ترویج فرمود و این جزئی از برنامه کلی اسلام برای آزادی تدریجی بردگان و باز گرداندن شخصیت انسانی به آنها بوده است.

۲. شبهه «تعداد همسران پیامبر ﷺ»

سها می گوید «تعداد زنان پیامبر را تا حدود ۴۰ نفر شمرده اند.» (سها، بی تا: ۴۲۰)

این شبهه که تعداد زنان پیامبر ﷺ را ۴۰ تن بیان می کند، بر اساس اقوال تاریخی چنین پاسخ داده می شود که: از زنان حضرت خاتم النبیین ﷺ که آن جناب با آنان مضاجعت کرده بود، دوازده تن بودند که یازده تن از این عده را تزویج فرمودند، و طبق برخی اقوال یک تن هم خودش را به آن حضرت هبه کرد. هنگامی که پیغمبر ﷺ از دنیا رفتند، ده زن و بقولی نه زن (ابن هشام، بی تا: ۴۲۱/۲) از ایشان به جا ماندند و آنان عبارتند از: عایشه، حفصه، ام سلمه، ام حبیبه، زینب بنت جحش، میمونه، صفیه، جویریة، و سوده (طبرسی، ۱۳۹۰: ۲۱۷).

پیغمبر غیر از این دوازده نفر، زنان دیگری را نیز تزویج کردند که هر یک به دلیلی از آن جناب مفارقت کردند و یا مطلقه گردیدند و غیره که خود این مسئله نشان از مصلحتی بودن این ازدواج ها دارد و شائبه هوس رانی و شهوت رانی را از ساحت پیامبر عظیم الشان اسلام ﷺ دور می سازد^۱. این نقل های متعدد تاریخی گویای آن است که پیامبر ﷺ با تعداد محدودی از زنان که به اندازه انگشتان دست نمی رسید، زندگی کرد.

۳. شبهه «شیوه های همسر گزینی پیامبر ﷺ»

سها انواع همسر گزینی پیامبر ﷺ را به نقل از سیره ابن هشام (ابن هشام، ۱۳۸۰: ۵۴۹)، چنین بیان می کند:

۱. پیامبر تعداد زیادی زن به صورت خواستگاری گرفت، افزون بر آن زنان دیگر را به چهار نوع که ناجوانمردانه ترین و غیر انسانی ترین نوع تصاحب زنان است، تصاحب نمود.
۲. دختر نابالغ؛ سها او ازدواج پیامبر ۵۳ ساله با عایشه ۶ یا ۷ ساله را نقض آشکار حقوق بشر دانسته، زیرا اولاً این کار را منشاء یک حکم فقهی برمی شمارد که براساس آن پدر می تواند کودکانش را قبل از بلوغ به ازدواج دیگران درآورد، ثانیاً به دلیل عدم رعایت تناسب سنی بین همسران، آن را بی توجهی کامل به حقوق و احساسات و عواطف زوجه می پندارد.

۱. برای اطلاع از این همسران پیامبر مراجعه کنید به: طبرسی، ترجمه إعلام الوری، ص ۲۱۶، واقدی، ترجمه الطبقات الکبری، ج ۸، ص ۱۵۴.

۳. همسر دیگران (زینب بنت جحش): سها ازدواج پیامبر با همسر مطلقه پسرخوانده‌اش را چنین تصویر می‌کند که روزی پیامبر برای دیدن زید به منزل او رفت، زید در خانه نبود، او با دیدن زینب تحت تأثیر وی قرار گرفت. زید پس از بازگشت به منزل و مطلع شدن از قضیه به دلیل شدت اعتقاد به پیامبر نزد ایشان رفت و همسرش را طلاق داد. سها معتقد است پیامبر صلی الله علیه و آله پس از آن آیه ۳۷ و ۳۸ سوره احزاب را نازل کرده و آن زن را تصاحب می‌کند (ابن هشام، ۱۳۸۰: ۵۴۹).

۴. همسران و دختران دیگران را که خود را به محمد هدیه می‌کردند، از آن خود نمود: سها این آیه (احزاب/ ۵۰) را جعل یک حکم اختصاصی از طرف پیامبر برای خود، با سوءاستفاده از موقعیت اجتماعی‌اش می‌داند و اختصاصی بودنش را به دلیل زشت و غیر انسانی بودن آن پنداشته و می‌گوید: «هر زنی که خواست می‌تواند خودش را به محمد هدیه کند و محمد اگر او را پسندید می‌تواند وی را به ازدواج خود در آورد و طبیعتاً به دلیل قدرت و موقعیت پیامبر زنان به ازدواج با او تمایل می‌یابند و او می‌تواند زیباترین‌شان را به راحتی تصاحب کند.»

همان‌طور که پیشتر بیان شد پیامبر صلی الله علیه و آله حدود بیست سال و چندی از عمر شریف خود را تنها با یک همسر گذراند و به او بسنده نمود، سپس دیگر ازدواج‌های ایشان طی مدّت نزدیک به ده سال انجام شد و پس از آن، همه زنان بر آن جناب تحریم شدند، (احزاب/ ۵۲) مگر همان چند نفری که در حباله نکاحش بودند. معلوم است چنین عملی با این خصوصیات ممکن نیست با انگیزه عشق به زن و شهوت‌رانی توجیه شود، چون نزدیکی و معاشرت با این گونه زنان آن هم در اواخر عمر و آن هم از کسی که در اوان عمر خود ولع و عطشی برای این کار نداشته باشد، نمی‌تواند انگیزه آن باشد.

۳-۱. دیدگاه کلامی

الف. از طرفی گفتیم پیامبر صلی الله علیه و آله معصوم است و با وجود عصمت، محال است انگیزه گناه در ایشان پدید آید، اگرچه اختیار از او سلب نشده و قدرت ذاتی او بر انجام گناه باقی است (فاضل لاهیجی، ۱۳۷۲: ۹۰) و سبب آن، علم قطعی به عواقب اخروی معاصی و اخلاق رذیله است (رضوانی، ۱۳۸۴: ۱/۵۳۰).

ب. همان‌طور که بیان شد یکی از ادله عقلی عصمت پیامبران نقض غرض (حلی، ۱۴۲۷:

۱۹۲) بود؛ زیرا اعمال پیامبران همانند گفتار آنها، حجت است و از سخنان هر گوینده در صورتی اطمینان حاصل می‌شود که رفتار و گفتار او با یکدیگر مطابقت داشته باشد. در نتیجه، اگر پیامبری مرتکب گناه شود، با فعل خود جواز این عمل را اثبات نموده و امت را در انجام آن مرتخص داشته است و معلوم است که تبلیغ متناقضین، تبلیغ حق نخواهد بود، چون هر یک از آن دو مبطل دیگری خواهند بود (حسینی تهرانی، ۱۴۲۶: ۱۲/۱). ادله دیگر تربیت (مصباح یزدی، ۱۳۸۴: ۲۴۳) بود به این معنا که مری قبل از هر کس باید به سخن خود عمل کرده باشد و اگر میان گفتار و رفتار او، دوگانگی وجود داشته باشد، تأثیر منفی بر تربیت می‌گذارد و تربیت محقق نخواهد شد و فردی که از نظر رفتار، نقص‌ها و کمبودهایی داشته باشد، گفتارش تأثیر مطلوب را نمی‌بخشد. از این دو دلیل مشخص می‌شود که پیامبر هرگز عمل منافی عفت و از روی شهوت انجام نمی‌دهد.

۳-۲. از دیدگاه تاریخی

برای روشن شدن فلسفه تعدد زوجات و شیوه‌های همسرگزینی پیامبر ﷺ نگاهی به ازدواج‌های ایشان با خواستگاری از زنان داریم:

الف. دلیل انتخاب پیامبر ﷺ توسط خدیجه رضی الله عنها امانتداری و پاکدامنی بود. پیامبر ﷺ نه از روی شهوت و نه به خاطر منافع شخصی و مال‌دوستی با خدیجه ازدواج کرد. اگر انتخاب ایشان از روی شهوت بود، به جای خدیجه یک دختر جوان انتخاب می‌کرد و یا در کنار او همسران دیگری اختیار می‌نمود، اما پیامبر ﷺ با اینکه هیچ مشکلی برای ازدواج مجدد نداشت، تا وقتی خدیجه زنده بود، همسر دیگری اختیار نکرد. همچنین هیچ منفعت شخصی در این ازدواج وجود نداشت، چون خدیجه تمام ثروت خود را به میل خویش در راه اسلام و پیشرفت دین نه در راه پیامبر ﷺ و خواسته‌های شخصی او خرج کرد. از سوی دیگر خدیجه خود را برای ازدواج با پیامبر ﷺ عرضه کرد (حلبی شافعی، ۱۴۲۷: ۱۳۷/۱؛ ابن هشام، بی‌تا: ۲۰۰/۱) نه این که محمد رضی الله عنه خواهان ازدواج با خدیجه شد تا اشکال شود که به خاطر ثروت خدیجه، تقاضای ازدواج کرد (مرتضی‌العاملی، ۱۳۸۴: ۲۱۴/۱).

ب. دلیل ازدواج‌های بعدی، سرپرستی و حمایت از زنان بی‌سرپرست و بی‌پناه بود. به‌عنوان

مثال ازدواج با سوده، همسر سکران بن عمرو (که از مهاجران به حبشه بود و در آنجا (کاتب واقدی، بی تا: ۱۸۴/۴، المجلسی، بی تا: ۱۵۲۴/۴، طبرسی، ۱۳۹۰: ۲۱۳) یا پس از بازگشت به مکه فوت کرد^۱)، به این جهت بود که اگر میان اقوام کافرش بازمی گشت، یا به قتلش می رساندند و یا شکنجه اش می کردند و یا به گرویدن به کفر مجبورش می کردند، بنابراین حضرت برای حفظ او از این مخاطرات با او ازدواج نمود (طباطبائی، ۱۳۷۴: ۳۰۸/۴).

ج. عمر، حفصه، دختر خود را پس از وفات شوهرش، به ابوبکر و سپس عثمان پیشنهاد کرد که او را به همسری پذیرند، ولی آنها قبول نکردند و عمر نگران شد و زبان به شکایت نزد پیامبر ﷺ گشود. پیامبر ﷺ فرمود: کسی که بهتر از عثمان است با حفصه ازدواج می کند (کاتب واقدی، بی تا: ۸۳/۸؛ الهندی، ۱۴۰۹: ۶۹۷/۱۳؛ جادالمولی بک، ۱۳۸۰: ۲۷۳). بنابراین، ازدواج پیامبر ﷺ با حفصه به خاطر دلداری دادن به عمر بود.

د. ازدواج با ام سلمه که نخست، همسر ابوسلمه مخزومی بود و فرزندان نیز از او داشت، به این دلیل بود که بعد از فوت شوهرش بر اثر جراحت شدیدی که از جنگ احد برداشت (کاتب واقدی، ۱۴۱۸: ۷۲/۸) پیامبر ﷺ به عنوان پدر و رهبر امت اسلامی، وظیفه خود می دانست که برای تأمین نیازهای ام سلمه، دلداری دادن به او و سرپرستی فرزندان یتیمش اقدامی کند و با وجود مخالفت ام سلمه به دلیل احساس مزاحمت او و فرزندانش برای پیامبر ﷺ، ایشان فرزنداندار بودن ام سلمه را مزاحمتی برای خود و مانع ازدواج ندانست و او نیز موافقت کرد (پیشوایی، ۱۳۸۲: ۱۷۷).

هـ. ام حبیبه دختر ابوسفیان، نخست همسر عبیدالله بن جحش اسدی از مهاجران به حبشه بود که شوهرش در حبشه مسیحی شد و همان جا از دنیا رفت (ابن هشام، بی تا: ۲۲۳/۱). پیامبر ﷺ پس از اطلاع از این حادثه شخصی را به حبشه اعزام نمود تا دلشکستگی ام حبیبه را جبران کند و او را به عقد حضرت درآورد تا مسلمانان بدانند که اگر برای آنان حادثه ای رخ دهد همسرانشان بی پناه نخواهند ماند (مطهری نیا، و بگاه نشریات ایران). او در سال هفتم هجرت با

۱. طبق برخی نقل ها: سکران پس از مراجعت بمکه و قبل از هجرت بمدینه از دنیا رفت و رسول خدا ﷺ پس از مرگ او همسرش سوده را بزنی بگرفت. ابن هشام، ترجمه السیره النبویه، ج ۱، ص ۲۳۳؛ طبرسی، ترجمه إعلام الوری، ص ۲۱۳.

آخرین گروه مهاجران حبشه به مدینه بازگشت (ابن کثیر، ۱۴۰۸: ۱۶۳/۴). اگر انگیزه‌ای را که خاورشناسان مسیحی ادعا کرده‌اند، فرض کنیم، چگونه معقول خواهد بود که شخصی، زنی را تزویج کند که در کشور دیگر اقامت دارد (ابن هشام، بی‌تا: ۲۲۴/۱) و وضع بازگشت او هیچ معلوم نیست (پیشوایی، ۱۳۸۲: ۱۷۶)!

و. سها ازدواج پیامبر ﷺ با عایشه در سن ۷ یا ۶ سالگی را که هنوز به بلوغ نرسیده، نقض حقوق بشر می‌شمارد، اما باید گفت که پیامبر ﷺ عایشه را در سن ۹ سالگی به اصرار پدرش به خانه خود برد، این در حالی است که تنها رسول خدا نبوده که با دختری در این سن و سال ازدواج نمود، بلکه دختر عزیز خود فاطمه (علیها السلام) را نیز در همین سن شوهر داده و این امر از نظر قانون اسلام صحیح است. نکته دیگر اینکه طبیعت انسان در شهرهای گرمسیر چنان است که زودتر به بلوغ طبیعی می‌رسد و زودتر نیز پیر و شکسته می‌شود و این امر در کشور هند هم امروز مشهود است و چه بسا دختران در آنجا زودتر از نه سال نیز بالغ و باردار و زودتر نیز پیر می‌شوند (عسگری، ۱۳۹۰: ۷۲/۱). روند این ازدواج این گونه بود که پیامبر ﷺ دو سال پیش از آنکه به مدینه هجرت کند، عایشه را به عقد خود درآورد و یک سال و نیم پس از هجرت، در ماه شوال و پس از جنگ بدر بود که بنا به اصرار و پافشاری پدرش ابوبکر، او را به خانه خود برد. عایشه هجده ساله بود که رسول خدا ﷺ رحلت فرمود، با این حساب او تنها مدت هشت سال و پنج ماه از زندگی خود را در خانه پیغمبر خدا ﷺ گذراند (عسگری، ۱۳۹۰: ۴۶/۱). چنانچه ازدواج پیامبر ﷺ با عایشه به انگیزه زناشویی بود، باید آن حضرت با یکی از دختران بالغ و یا زنان بیوه جوان ازدواج می‌کرد تا لازم نباشد دو سال صبر کند تا عایشه بالغ گردد. از این رو می‌توان گفت اموری همانند نزدیکی و پیوند با قبیله تیم و برداشتن مشکل از سر راه ابوبکر و دلگرم کردن بیشتر او به اسلام، علل این ازدواج بوده است (عابدینی، ۱۳۸۱: ۸۵).

ز. در پاسخ به شبهه سها در خصوص «گرفتن همسران و دختران دیگران به صورت هبه خودشان به پیامبر ﷺ» نمونه‌ای تاریخی را بررسی می‌کنیم. زینب دختر خزیمه که شوهر قبلی او در جنگ بدر به شهادت رسید (کاتب واقدی، ۱۴۱۸: ۹۲/۸)، زمانی افتخار همسری

پیامبر اسلام ﷺ را در سال سوم هجرت برای احترام به همسر شهیدش^۱ پیدا کرد که دوره جوانی‌اش گذشته بود و (یوسفی غروی، ۱۳۸۳: ۱۳۶/۳) یتیم‌نوازی و دل‌جویی او از بیچارگان و درماندگان، زبانزد مردم بود به حدی که وی را «أُمُّ الْمَسَاكِين» می‌نامیدند (ابن هشام، بی‌تا: ۶۴۷/۲). به نقل از برخی تواریخ، او زنی است که خودش را بدون مهر و کابین به پیامبر ﷺ هبه کرده است.^۲ وی تنها زنی بود که پس از حضرت خدیجه در ایام حیات پیامبر اکرم ﷺ در مدینه، درگذشت (ابن اسحاق، ۱۴۱۰: ۲۵۸). همچنین میمونه دختر حارث هلالی که از او به عنوان آخرین همسر پیامبر ﷺ یاد می‌کنند، پس از درگذشت دومین شوهر خود (ابن هشام، بی‌تا: ۳۷۲/۲، کاتب واقدی، ۱۴۱۸: ۱۰۴) طبق برخی نقل‌ها خودش را در سفر عمره القضاء به پیامبر ﷺ هبه کرد (کاتب واقدی، ۱۴۱۸: ۱۰۸).

ح. یکی از شبهات سها در مورد این بود که پیامبر ﷺ با همسر دیگران ازدواج نمود (سها، بی‌تا: ۴۲۱) و چون شبهات مربوط به ازدواج پیامبر ﷺ با زینب بنت جحش، با تأکید بیشتری مطرح شده و حتی در زمان خود پیامبر نیز منافقان به این مسئله دامن می‌زدند، در اینجا علل این ازدواج را با تفصیل بیشتری بیان می‌کنیم.

۱. آیه ۳۷ سوره احزاب تصریح دارد که خداوند خود این ازدواج را ترتیب داده که هدف از آن، ابطال یک سنت غلط بوده است، نه علاقه‌مندی و دل‌باختگی. این مطلب در صدر اسلام مورد تأیید همگان بوده است و حتی یهودیان، مسیحیان و منافقان بر پیامبر ﷺ به خاطر این عملش خنده نگرفتند.

۲. زینب دختر عمه پیامبر ﷺ بود و پیش از ازدواج با زید، پیامبر با وجود خواسته او اصرار ورزید که با غلام آزاد شده و فرزندخوانده‌اش، زید ازدواج کند. بنابراین، اگر پیامبر ﷺ علاقه داشت با او ازدواج کند، پیش از ازدواج وی با زید، زمانی که او دختر بود و مانعی هم بر سر راه ازدواجش وجود نداشت و حتی مقتضی خواسته زینب (یعنی ازدواج با پیامبر ﷺ) هم موجود

۱. تاریخ تحقیقی اسلام، ج ۳، ص ۳۲ به نقل از التنبیه والاشرف، ص ۲۱۰ و المنتقی، ص ۱۱۷ و از او در بحار الانوار، ج ۲۰، ص ۱۲ نوشته: وی بعد از هشت ماه وفات کرد. و مسعودی در مروج الذهب، ج ۲، ص ۲۸۸ می‌نویسد: وی بعد از دو ماه درگذشت.

۲. در مجمع البیان، ج ۹، ص ۵۷۱ و در تبیان به نقل از شعبی آمده است.

بود، ای کار را انجام می‌داد، در حالی که چنین نکرد.

۳. عقل نمی‌پذیرد انسانی که پنجاه و پنج سال بر شیوه‌ای زیسته، ناگاه به انسان دیگری دگرگون شود و دل‌باخته زنی شوهردار شود که به منزله دختر وی می‌باشد و او را در کودکی پرورده و در بزرگی مراقبت نموده و بیش از هر کس زیبایی و خصوصیات وی را - که دختر عمه ایشان بود - می‌شناسد. دختری که خود پیامبر ﷺ این شوهر را برایش برگزیده با آنکه خود دختر و برادرش عبدالله او را نمی‌پسندیدند (معروف الحسنی، ۱۴۱۲: ۱۱۸/۲). بنابراین، بسیار بعید است که نگاه پیامبر ﷺ به زینب اولین نگاه بوده باشد (سبحانی، ۱۳۸۵: ۱۱۰/۲؛ عقیقی بخشایشی، ۱۳۵۲: ۴۲؛ عابدینی، ۱۳۸۱: ۹۳).

۴. منصب نبوت و خلافت بالاتر از آن است که زنی را که در حباله نکاح دیگری باشد، خواهش کند و عاشق او شود (مجلسی، ۱۳۸۴: ۱۵۴۶/۴). عصمت و پاکدامنی پیامبر ﷺ مردم را به سوی او جذب کرده و موجب اعتماد مردم به او شده و بی‌عفتی و نگاه شهوت‌آلود در عین عصمت و جمع بین گناه و عصمت از گناه، با هم محال است. و این در حالی است که لازمه نبوت عصمت است.

۵. یکی از اهداف رسالت پیامبر ﷺ حذف فاصله طبقاتی و پیوند دادن افراد ثروتمند با فقیر و نیز از بین بردن سنت غلط عدم ازدواج دختران آزاد و اشرافی با طبقه تهیدست و برده بود. پیامبر ﷺ برای از بین بردن این رسم غلط ابتدا از خانواده خود شروع کرد و دختر عمه خود زینب را به ازدواج غلام سابق خود و آزاد شده آن روز درآورد تا مردم بدانند که ملاک برتری، تقوی و پرهیزگاری است و نه مال و ثروت. اما این ازدواج با وجود خواسته پیامبر ﷺ، منجر به طلاق شد و پیامبر با ازدواج خود با زینب به عنوان رهبر امت اسلامی با زنی که در گذشته همسر بنده آزاد شده او بود، در دنیایی که چنین ازدواجی را مخالف شئون اجتماعی می‌دانست، مساوات و برابری را متبلور ساخت.

۶. پیامبر ﷺ بر اساس آیه ۳۷ سوره احزاب مأمور بود برای باطل کردن سنت غلط فرض پسر خوانده مانند پسر واقعی و اجرای احکام پسر واقعی، مانند تحریم رابطه زناشویی، توارث و مانند آن در مورد پسر خوانده، با زینب ازدواج کند. خداوند در آیات بعد این عمل پیامبر را مورد

تأیید و ستایش قرار داد و اعتراض منافقان و کوفته‌فکران را با نزول آیه ۴۰ سوره احزاب مبنی بر نفی ابوت پیامبر ﷺ نسبت به مردان آنها و تنها اثبات نقش رسالت و خاتم النبیین بودن ایشان، سرکوب نمود. در واقع، خداوند در صدر آیه ارتباط نسبی را به‌طور کلی قطع کرد و در ذیل آیه، ارتباط معنوی ناشی از رسالت و خاتمیت را اثبات نمود (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱: ۳۱۷/۱۷).

۴. شبهه «تصاحب زنان در اسلام به روش بردگی»

سها معتقد است «پیامبر در جنگ‌هایش زنان و دختران و کودکان را می‌ربود و میان لشکریانش قسمت می‌کرد و زنان و دختران به‌عنوان بردگان جنسی مادام‌العمر مورد تجاوز جنسی قرار می‌گرفتند.» او این کار را شبیه زشتی و شناعة کار بعضی از پادشاهان می‌داند که در جنگ با دشمنانشان، زنان یک روستا را برای شبی در اختیار سربازانشان قرار می‌دادند. وی این زشتی این کار را به این دلیل بیشتر و هولناک می‌داند که پیامبر حتی زنان شوهردار را نه برای یک شب بلکه برای همیشه مملوک سربازانش قرار می‌دهد و آنان را به درجه کالاترول می‌دهد تا هم نوکری کنند و هم برای همیشه ابزار لذت جنسی مسلمانان باشند. از این رو سها این آیات را ساخته پیامبر ﷺ معرفی می‌کند (سها، بی‌تا: ۴۲۱).

برای پاسخ به این شبهه، به شیوه اسلام در برده‌داری نگاهی انداخته و ازدواج‌های پیامبر ﷺ با جویریّه و صفیه که در پی جنگ‌های پیامبر ﷺ با بنی‌مصطلق و یهودیان خیبر و به اسارت درآمدن دختران رؤسای قبایل رخ داد، بررسی می‌نماییم (سها، بی‌تا: ۴۳۱). به عنوان مقدمه لازم است به دو نکته اشاره کنیم:

۱. پیامبر ﷺ برای حفظ امنیت جامعه اسلامی با قبایل و طوایف اطراف مدینه پیمان‌هایی را امضا نمودند از جمله با یهودیان خزرج و اوس (ابن هشام، بی‌تا: ۵۰۱/۱)، اما یهودیان «بنی قریظه»، «بنی نضیر» و «بنی قینقاع» شرکت نکردند، ولی بعدها همین افراد با رهبر مسلمانان پیمان‌هایی را امضا نمودند (ابن هشام، بی‌تا: ۵۴۴/۱). مواد آن پیمان چنین است: به موجب قرارداد، پیامبر ﷺ با هر یک از سه گروه پیمان می‌بندد که هرگز بر ضرر پیامبر و یاران وی قدمی برندارند و با زبان و دست ضرری به او نرسانند، اسلحه و مرکب در اختیار دشمنانش نگذارند. هرگاه بر خلاف متن

این قرارداد رفتار کنند، پیامبر در ریختن خون آن‌ها و ضبط اموال و اسیر کردن زنان و فرزندان آن‌ها دستش باز خواهد بود (سبحانی، ۱۳۸۵: ۴۵۴).

۲. از طرفی حکم اسیر در اسلام، بعد از خاتمه جنگ یکی از این سه مورد است: آزاد کردن بی قید و شرط، آزاد کردن مشروط به پرداخت فدیة (گرامت) و برده ساختن او و البته انتخاب یکی از این سه امر منوط به نظر امام و پیشوای مسلمین است که وی نیز با در نظر گرفتن شرایط اسیران و مصالح اسلام و مسلمین از نظر داخل و خارج آنچه را شایسته‌تر باشد، برمی‌گزیند و دستور اجرا می‌دهد (تفسیر نمونه، ۱۳۷۱: ۴۱۳/۲۱). از جمله در جنگ بنی مصطلق ابن سعد می‌نویسد: «قسمتی از اسیران بنی مصطلق بدون پرداخت چیزی، و بخشی نیز با دادن فدیة آزاد شدند. بعضی از اسیران را به مدینه آوردند تا بستگان‌شان آمدند و فدیة آنان را پرداختند و زنی از بنی مصطلق باقی نماند مگر آن که به میان قبیله‌اش بازگشت (آیتی، ۱۳۷۸: ۴۴۶)».

از دیدگاه تاریخی چگونگی ازدواج پیامبر ﷺ با صفیه و جویریة بدین صورت بود که:

الف. در میان اسیران زیادی که از بنی المصطلق به دست مسلمین افتاد، جویریة دختر حارث بن اُبی ضرار (رئیس بنی المصطلق) نیز قرار داشت که پس از تقسیم در سهم ثابت بن قیس قرار گرفت و به وسیله قرار دادی که با ثابت بن قیس نوشتند، قرار شد جویریة مبلغی به ثابت پردازد و خود را آزاد کند؛ از این رو نزد رسول خدا ﷺ آمده از آن حضرت خواست تا در پرداخت مبلغی که قرار داد کرده بودند به او کمک کند، رسول خدا ﷺ پذیرفت که تمام آن مبلغ را پردازد و به دنبال آن نیز (روی هدفی که بعداً معلوم شد) رسول خدا ﷺ پیشنهاد ازدواج با آن زن را مطرح فرمود و جویریة نیز این پیشنهاد را پذیرفت (ابن هشام، بی تا: ۲/۲۹۴). هنگامی که این خبر به مسلمانان رسید، به خودشان گفتند: روا نیست که خویشان رسول خدا ﷺ در اسارت مسلمانان باشند، از این رو، همه اسرا را، که قریب دویست نفر بودند، آزاد کردند (ابن اثیر جزری، ۱۳۸۵: ۱۹۳/۲؛ ابن هشام، بی تا: ۲/۲۹۵). هنگامی که آزادشدگان به قبیله خود بازگشتند، و این لطف و بخشش مسلمانان را مشاهده نمودند، به آیین اسلام گرویدند و حتی در صف مسلمانان و در رکاب پیامبر ﷺ جنگیدند. این رفتار رسول خدا ﷺ نه تنها در قبیله بنی المصطلق بلکه در سران قبایل دیگر نیز تأثیر مثبت گذاشت و دل‌های آنها را نیز به اسلام متمایل کرد. بدین سان، با یک

ازدواج هزاران دل به سوی اسلام تمایل یافت.

ب. صفیه دختر حُیی بن اخطب رئیس قبیله بنی النضیر، همسر کنانه بن ربیع، که در جنگ خیبر به دست مسلمانان کشته شده بود، پس از فتح خیبر، هنگامی که دژ «قموص» گشوده شد، با زن دیگری اسیر شدند. «بلال» این دو نفر را از کنار کشتگان یهود عبور داد و خدمت پیامبر ﷺ آورد. پیامبر ﷺ از جریان آگاه شد، از جای برخاست و عبا بر سر «صفیه» افکند و به او احترام کرد و برای استراحت او محلی را در لشکرگاه معین کرد، سپس با لحن تند به بلال گفت: «مگر مهر و عاطفه از دل تو رخت بریسته که این دو زن را از کنار اجساد عزیزان‌شان عبور دادی! (ابن هشام، بی تا: ۳۳۶/۲؛ طبری، بی تا: ۱۱/۳)» چشم حضرت به صورت کبود شده صفیه افتاد و عَلت آن را پرسید. صفیه جواب داد: شبی در خواب دیدم که ماه در دامان من واقع شده است. صبح خواب را برای شوهرم بیان کردم، او سیلی محکمی به صورتم زد و گفت: مثل اینکه آرزوی محمد را در دل می‌پروری؟ پیامبر اکرم ﷺ فرمود: «اگر اسلام را قبول کنی، تو را به همسری خود برمی‌گزینم و اگر بر یهودیت باقی باشی، تو را آزاد می‌کنم تا نزد قبیله‌ات برگردی.» صفیه جواب داد: «(ماندن) نزد رسول خدا ﷺ برایم ارزشمندتر است (کاتب واقدی، ۱۴۱۸: ۹۶/۸)». عَلت این ازدواج آن بود که خود مسلمانان راضی نبودند صفیه که دختر رئیس قبیله بنی النضیر بود جز پیامبر اسلام ﷺ، به کس دیگری اختصاص یابد. با این وصلت، شخصیت اجتماعی او و عشق وافرش به اسلام نادیده گرفته نمی‌شد. ایجاد دوستی میان یهودیان و مسلمانان و نیز تشویق و ترغیب یهودیان به پذیرش اسلام را از فواید دیگر این ازدواج می‌توان برشمرد.

نتیجه‌گیری

بر اساس آنچه گفته شد می‌توان نتیجه گرفت شبهات مطرح شده درباره همسرگزینی پیامبر اکرم ﷺ در کتاب نقد قرآن سها بیشتر بر دو محور اصلی نفی اعجاز قرآن برای نفی اسلام به عنوان دین الهی و نفی رسالت پیامبر ﷺ شده است. در واقع، مبنای طرح شبهات در این کتاب، رد کتاب مقدس مسلمانان و تحقیر و توهین به ساحت پیامبر اکرم ﷺ بوده و نویسنده

تلاش می‌کند با استناد به منابع مخدوش و استدلال‌های ناصحیح، قرآن و ساحت پاک پیامبر ﷺ را برای مخاطبین مخدوش جلوه دهد.

سها در همین راستا می‌کوشد با استنادهای ظاهراً تاریخی و طرح انگیزه‌های نفسانی ازدواج‌های پیامبر اکرم ﷺ، از سویی عصمت ایشان را نفی نماید و از سوی دیگر وحیانی بودن آیات دربارهٔ این ازدواج‌ها را زیر سؤال برده و از این طریق بشری بودن آنها را ثابت کرده و جنبهٔ اعجاز آیات قرآن را نفی نماید. از این رو در این نوشتار برای رد این شبهات، از طرفی با بیان تاریخی، انگیزهٔ نفسانی در این ازدواج‌ها نفی شده و از سوی بیان ادلهٔ کلامی عصمت پیامبر اکرم ﷺ و تعارض آن‌ها با انگیزه‌های یادشده تبیین گردید. از سوی دیگر نیز با استناد به تعارض ویژگی‌های زهد، ساده‌زیستی و بی‌اعتنایی پیامبر ﷺ به دنیا با انگیزه‌های نفسانی (مطرح شده)، به این شبهات پاسخ داده شد.

فهرست منابع

- * قرآن کریم.
- * نهج البلاغه.
۱. ابن اسحاق یساری، محمد، سیره والمغازی، قم، دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، ۱۴۱۰ق.
  ۲. ابن اثیر جزری، الکامل فی التاریخ، چاپ چهارم، بیروت، دارالصادر، ۱۳۸۵ش.
  ۳. ابن کثیر، البداية والنهاية، بیروت، داراحیاء التراث العربی، ۱۴۰۸.
  ۴. ابن هشام حمیری معافری، زندگانی محمد ﷺ، ترجمه رسولی محلاتی، سید هاشم، تهران، انتشارات کتابچی، ۱۳۸۰ش.
  ۵. ابن هشام حمیری معافری، السیره النبویة، بیروت، دارالمعرفه، بی تا.
  ۶. ابوالقاسم زاده، مجید؛ کاظم نژاد، مهری، «کنکاشی درباره علل تعدد همسران پیامبر»، معرفت، شماره ۱۰۸، ۱۳۸۵.
  ۷. آیتی، محمد ابراهیم، تاریخ پیامبر اسلام، دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۷۸ش.
  ۸. پیشوایی مهدی، تاریخ اسلام، چ دوم، قم، نشر معارف، ۱۳۸۲.
  ۹. جادالمولی بک، محمد احمد، محمد: المثل الکامل، چاپ پنجم، مصر، مطبعة محمد علی صبیح و اولاده، ۱۳۸۰ق.
  ۱۰. حسینی تهرانی، سید محمد حسین، امام شناسی، مشهد، علامه طباطبائی، چاپ سوم، ۱۴۲۶ق.
  ۱۱. حلبی شافعی، ابوالفرج، السیره الحلییه، دارالکتب العلمیه، بیروت، ۱۴۲۷ق.
  ۱۲. حلبی، حسن بن یوسف بن مطهر، کشف المراد، قم: موسسه النشر الاسلامی، ۱۴۲۷ق.
  ۱۳. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن، دارالقلم، بیروت، ۱۴۱۲ق.
  ۱۴. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن، خسروی حسینی، غلامرضا، تهران، مرتضوی، بی تا.
  ۱۵. رضوانی، علی اصغر، شیعه شناسی و پاسخ به شبهات، تهران، مشعر، ۱۳۸۴.

۱۶. سبحانی، جعفر، فروغ ابدیت، بوستان کتاب، قم، ۱۳۸۵ ش.
۱۷. سجادی، سید جعفر، فرهنگ معارف اسلامی، تهران، کومش، ۱۳۷۳ ش.
۱۸. سها، نقد قرآن، نسخه پی دی اف، نشر الکترونیکی، بی تا.
۱۹. شعرانی، ابوالحسن، شرح تجرید الاعتقاد، تهران، انتشارات اسلامی، بی تا.
۲۰. صفایی حائری، علی، روش نقد، قم، لیلۃ القدر، چاپ دوم، ۱۳۸۶.
۲۱. طباطبائی، محمدحسین، تفسیر المیزان، موسوی، محمدباقر، قم، دفتر انتشارات اسلامی
جامعه مدرسین، ۱۳۷۴
۲۲. طبرسی، فضل بن حسن، إعلام الوری (زندگانی چهارده معصوم علیهم السلام)، عطاردی،
عزیزالله، تهران، اسلامی، ۱۳۹۰ ش
۲۳. طبرسی، فضل بن حسن، إعلام الوری، قم، آل البيت، ۱۴۱۷ ق.
۲۴. طبرسی، فضل بن حسن، ترجمه تفسیر مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ترجمه حسین
نوری همدانی، تهران، فراهانی، ۱۳۶۰ ش.
۲۵. طبری، محمد بن جریر، تاریخ الامم و الملوک، بیروت، دار قاموس الحدیث، ج ۲.
بی تا.
۲۶. عابدینی، احمد، شیوه همسرمداری پیامبر صلی الله علیه و آله به روش قرآن و سنت، بی جا، نشر
هستی نما، ۱۳۸۱.
۲۷. عزیزی علویجه، مصطفی، (تعدد همسران پیامبر صلی الله علیه و آله)، ماهنامه مبلغان، شماره ۸۲،
۱۳۸۵.
۲۸. عسکری، مرتضی، نقش عایشه در تاریخ و احادیث اسلام، قم، دانشکده اصول الدین،
چاپ اول، ۱۳۹۰.
۲۹. عقیقی بخشایشی، عبدالرحیم یک بحث تاریخی و تحلیلی درباره همسران رسول
خدا صلی الله علیه و آله، (با مقدمه شهید دکتر مفتاح)، چاپ سوم، قم، مرکز مطبوعاتی دارالتبلیغ
اسلامی، ۱۳۵۲ ش.
۳۰. فیاض لاهیجی، سرمایه ایمان در اصول اعتقادات، تهران، انتشارات الزهراء، ۱۳۷۲ ش.

۳۱. قرشی بنایی، علی اکبر، قاموس قرآن، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۱۲ق
۳۲. کاتب واقدی، ابن سعد، الطبقات الکبری، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۴۱۸ق.
۳۳. کاتب واقدی، ابن سعد، ترجمه الطبقات الکبری، مهدوی دامغانی، محمود، تهران، فرهنگ و اندیشه، بی تا.
۳۴. کاویان، غلامرضا، «نقد حریف یا تخریب رقیب»، ۱۳۹۹/۰۶/۱۹. <http://maarefmags.ir>
۳۵. مجلسی، محمدباقر، بحار الأنوار جامعه لدرر اخبار الاثمه الاطهار، تهران، اسلامیه، ۱۳۶۳.
۳۶. مرتضی العاملی، جعفر، الصحیح من السیره (سیرت جاودانه)، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۴ش.
۳۷. مصباح یزدی، محمدتقی، آموزش عقاید، تهران، شرکت چاپ و نشر بین الملل سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۴
۳۸. مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۸ش.
۳۹. معروف الحسنی، هاشم، ترجمه سیره المصطفی، ترجمه حمید ترقی جا، تهران، حکمت، ۱۴۱۲ق.
۴۰. معین، محمد، فرهنگ معین، تهران، انتشارات زرین، چاپ دوم، ۱۳۸۶.
۴۱. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چاپ دهم، ۱۳۷۱ش.
۴۲. هندی، حسام الدین، کنز العمال فی سنین الاقوال و الافعال، بیروت، مؤسسة الرسالة، ۱۴۰۹ق.
۴۳. یوسفی غروی، محمد هادی، تاریخ تحقیقی اسلام، عربی، حسین علی، قم، مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۳.